

УДК 342.9; 342.7

Краковська Анжеліка Євгеніївна –

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Anzhelika Ye. Krakovska –

candidate of juridical sciences, associate professor,
head of theory and history of state and law and administrative law department,
Vasyl Stus Donetsk National University
(21 600-richchia Street, Vinnytsia, 21000, Ukraine)

Слободянюк Валерій Олександрович –

здобувач вищої освіти
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Valerii O. Slobodianiuk –

seeker for higher education
Vasyl Stus Donetsk National University
(21 600-richchia Street, Vinnytsia, 21000, Ukraine)

Обмеження права громадян на державну службу

У статті розглянуто положення законодавства України та зарубіжних країн щодо практики реалізації конституційного права рівного доступу громадян до державної служби. Досліджено сучасне правове регулювання права громадян на державну службу, а також підстави для обмеження цього права, які визначені міжнародними договорами, конституціями та спеціальними законами про державну службу в Україні та деяких зарубіжних країнах. Зроблено висновок, що передбачені чинним законодавством України обмеження права громадян на державну службу не є дискримінаційними та відповідають міжнародним стандартам в сфері прав людини.

Ключові слова: державна служба, право на державну службу, рівне право доступу громадян до державної служби, загальні та спеціальні вимоги, обмеження права громадян на державну службу.

В статье рассмотрены положения законодательства Украины и зарубежных стран в отношении практики реализации конституционного права равного доступа граждан к государственной службе. Исследовано современное правовое регулирование права граждан на государственную службу, а также основания для ограничения этого права, которые определены международными договорами, конституциями и специальными законами о государственной службе в Украине и некоторых зарубежных странах. Сделан вывод, что предусмотренные действующим законодательством Украины ограничения права граждан на государственную службу не являются дискриминационными и соответствуют международным стандартам в сфере прав человека.

Ключевые слова: государственная служба, право на государственную службу, равное право доступа граждан к государственной службе, общие и специальные требования, ограничения права граждан на государственную службу.

A.Ye. Krakovska, V.O. Slobodianiuk Restriction of Citizens' Right to Public Service

The article deals with the provisions of Ukrainian and foreign legislation regarding the practice of exercise of the citizens' constitutional right to equal access to public service. It has been established that the citizen's right to public service is closely interrelated with legal status of public official, is universal and is enshrined not only in the Constitution and laws of Ukraine but also laws of other European states. Modern legal regulation of the citizens' right to public service and grounds for restriction of this rights which are defined by

international treaties, constitutions and other special laws on public service has been researched into. It has been identified that the citizens' equal right to public service guaranteed by Art. 38 of the Constitution of Ukraine stipulates requirements to professional competence particularly general and special requirements to persons who want to start public service. They are as follows: citizenship of Ukraine, lawful age, fluency in the state language, higher education not lower than Master's degree for positions of categories "A" and "B" or Bachelor's, junior bachelor's for positions of the category "B" and others. These requirements are defined not only by the Law of Ukraine 'On Public Service' (Articles 19 and 20) but other effective legislative acts and international treaties. It has been noted that legislator enshrined some restrictions of the citizens' right to public service. It has been proved that this right is not absolute and is not included in the list of rights which cannot be restricted. It has been stated that persons who qualify for vacant positions have to comply with requirements which are established by legislation (age, legal capacity, clean record, no citizenship of another state, passing of a special check and agreement with it, not being a subject to the ban provided for by the law of Ukraine 'On Lustration' etc.). It has been concluded that restrictions of the citizens' right to public service are not discriminative and comply with international human rights standards.

Keywords: public service, right to public service, equal right to access to public service by citizens, general and special requirements, restrictions of the citizens' right to public service.

Постановка проблеми. Право громадянина України на державну службу безпосередньо пов'язано з правовим статусом державного службовця. Це право має універсальний характер і знаходить своє відображення в частині другій статті 38 Конституція України, яка проголошує, що громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби [1]. Аналогічне право громадян закріплено і в конституціях інших країн Європи. Так, наприклад, стаття 60 Конституції республіки Польща закріплює, що «польські громадяни, які повною мірою користуються публічними правами, мають рівне право доступу до публічної служби» [2]; Конституція Королівства Іспанія (частина 2 стаття 23) закріплює, що громадяни на рівних умовах мають доступ до державних посад відповідно до закону [3] тощо. В той же час, право на державну службу не має абсолютного характеру. Особи, які претендують на вакантні посади, повинні відповідати вимогам, які встановлені законодавством. Тобто реалізація рівного права доступу громадян на державну службу, передбаченого Конституцією України і практика обмеження права на державну службу в Україні визивають загальнотеоретичні та практичні проблеми у сфері державного управління, а це вимагає дослідження в умовах становлення та розвитку нової професійної державної служби. У зв'язку з вищезазначеним актуальність теми дослідження не визиває сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії та практики рівного права доступу громадян до державної служби в Україні та його законодавчого регулювання, а також практики реалізації права громадян на державну службу є традиційним для досліджень у галузях публічного адміністрування, теорії права людини, адміністративного та службового права. Питання, пов'язані з визначенням правового статусу державних службовців, особливостями вступу та проходження державної служби, окреслення державної політики держави щодо правового забезпечення діяльності державної служби знайшли своє відображення в роботах таких вчених, як В.Б. Авер'янов, В.В.Зуй, І.Коліушко, В.К. Колпаков, Н.Р. Нижник, С.М. Серьогін та ін. Окремі аспекти системи нормативно-правових актів знайшли відображення в роботах Ю.П.Битяка, В. Заболотного тощо. Каталізатором для цих та інших наукових досліджень з питань не тільки державної, але й публічної служби, став Закон України «Про державну службу» 2015 року. Ще декількома з останніх системних досліджень у цій сфері стали «Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» 2017 року, підготовлений К.Ващенком, І.Коліушко, П.Кондиком, В.Тимошуком, В.Федоренком та іншими дослідниками, а також «Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» 2018 року, підготовлений такими вченими як О.М. Ярошенко, В.Л. Костюк, Н.О.Мельничук та іншими.

Невирішені раніше проблеми.

Важливим на сьогодні залишається сучасне дослідження обмежень щодо реалізації права громадянами на державну службу, бо це важливо для з'ясування сутності та змісту цього права в цілому, а також визначення чи є вони дискримінаційними та чи відповідають міжнародним стандартам в цій сфері.

Мета. Дослідження системи загальних та спеціальних вимог (критеріїв), визначених міжнародними договорами і документами, актами українського законодавства, що визначають обмеження щодо реалізації права громадян на державну службу.

Виклад основного матеріалу. Право громадян на рівний доступ до державної служби закріплено не тільки на рівні основних законів відповідних країн, а й в міжнародних актах, причому це право визнано як одне з основоположних політичних прав людини і громадянина. Так, наприклад, частина друга статті 21 Загальної декларації прав людини визначає, що «кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй державі» [4]. Наступним кроком було закріплення в статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права - права кожного громадянина «допускатись у своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби» [5]. Як було зазначено вище, аналогічні положення знайшли відображення і в Конституції України (стаття 38). Крім того, безпосередньо механізм реалізації права громадян на державну службу було закріплено в Законі України «Про державну службу». В ньому встановлено вимоги (загальні, типові, спеціальні) та критерії, яким мають відповідати кандидати на вакантні посади державної служби всіх категорій. Частина перша статті 19 цього Закону встановлює, що «право на державну службу мають повнолітні громадяни України, які вільно володіють державною мовою та яким присвоєно ступінь вищої освіти не нижче: 1) магістра - для посад категорій «А» і «Б»; 2) бакалавра, молодшого бакалавра - для посад категорії «В»» [6]. Статтею 20 цього ж Закону закріплено вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу, тобто вимоги до їхньої професійної компетентності, які складаються із загальних та спеціальних вимог. Особа, яка претендує на зайняття посади державної служби, повинна відповідати загальним вимогам, які

закріплені в частині другій статті 20 Закону про державну службу (стаж роботи; досвід роботи на відповідних посадах державної служби або у відповідній сфері; вільне володіння державною мовою тощо). Звідси випливає, що зазначений перелік вимог щодо кандидатів на вакантні посади державної служби та обмеження щодо реалізації права на державну службу в Україні тісно пов'язані.

Крім того, вказані вимоги та обмеження відповідають міжнародним документам Ради Європи, які встановлюють умови реалізації права на державну службу. Так, Рекомендація № R (2000) 6 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам Ради Європи «Про статус публічних службовців у Європі» в пункті 4 «Умови та вимоги при прийнятті на публічну службу» визначає: «При прийнятті на публічну службу слід керуватися принципами рівноправного доступу до публічних посад, відбору за досягненнями, чесного і відкритого конкурсу та відсутності дискримінації. Для доступу до публічних посад можуть існувати певні передумови. Крім того, для прийняття на публічну службу можуть існувати загальні та спеціальні вимоги. Якщо ці вимоги є винятками з вищезгаданих принципів, вони можуть застосовуватися лише тоді, коли не суперечать закону» [7, с. 700].

Конституційний суд України також підтримав таку позицію і зазначив у своєму рішенні, що встановлення Конституцією України та законами України певних кваліфікаційних вимог не порушує конституційного принципу рівності (стаття 24), адже всі громадяни, які відповідають конкретним кваліфікаційним вимогам, мають право займати відповідні посади [8].

Звідси випливає, що право на державну службу не має абсолютного характеру. На це вказують не лише вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу, визначені в статтях 19 та 20 Закону України «Про державну службу», а й положення частини другої статті 19 та статті 32, в яких зазначено осіб, які не можуть вступити на державну службу та встановлено обмеження для осіб щодо призначення на посаду. Так, наприклад, пункт перший частини другої статті 19 Закону України «Про державну службу» встановлює граничний вік вступу на державну службу – 65 років. Це

означає, що громадянин України, який досяг 65-річного віку, не тільки не може вступати на державну службу, а й продовжувати перебування на державній службі. До того ж, Конституційний суд України в мотивувальній частині свого рішення визначив: «Вік як тривалість життя людини, період часу, який виділяється за певними ознаками, є змінною категорією. Громадяни послідовно переходять з однієї вікової категорії в іншу, втрачаючи встановлені для осіб даного віку певні права та привілеї, позбавляючись відповідних обмежень у правах і набуваючи інших прав, встановлених для відповідної вікової категорії. В цьому всі люди рівні і відрізняються лише за віком. Тому встановлення вікових обмежень не може вважатися порушенням принципу правової рівності громадян. Граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування фактично є пенсійним віком для цієї категорії працівників» [9, с. 173]. Це дозволило Конституційному суду України визнати законодавче встановлення граничного віку перебування громадян України таким, що відповідає Конституції України.

Практика щодо законодавчого визначення граничного терміну перебування на державній службі до 65 років є поширеною й у певних країнах-членах ЄС (Польща, Чехія та ін.). Це пов'язано як зі збільшенням тривалості життя в державах Європи, так і з прагненням урядів цих країн зберегти інституційну пам'ять корпусу державних службовців шляхом залишення на посадах досвідчених службовців з одночасним збільшенням для них (залежно від страхового стажу) преференцій після виходу на пенсію [10, с. 41].

Законом України «Про державну службу» (пункт 2 частини 2 статті 19) також обмежується право особи на державну службу у разі, якщо вона у встановленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена. При цьому підстави визнання особи недієздатною чи обмежено дієздатною встановлено Цивільним кодексом України, а процедура – Цивільним процесуальним кодексом України.

Так, частина перша та друга статті 39 Цивільного кодексу України встановлює, що «фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного,

стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України». Частина перша, друга та третя статті 36 Цивільного кодексу України визначає, що суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Також він може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України [11]. Зазначимо, що виключна компетенція щодо визнання людини недієздатною або обмеження її дієздатності належить судам загальної юрисдикції.

Особа, яка претендує на зайняття вакантної посади державної служби, не може мати громадянства іншої держави. Це зумовлено тим, що стаття 4 Конституції України визначає єдине громадянство, підстави набуття та припинення якого визначаються спеціальним Законом України «Про громадянство України» [12]. Це корелюється і з нормою статті 38 Конституції України, стосовно того, що право на рівний доступ до державної служби належить виключно громадянам України. А звідси випливає, що іноземці та особи без громадянства не можуть зайняття посади державного службовця в Україні.

Частина друга статті 19 Закону України «Про державну службу» вказує серед підстав, які не дозволяють громадянам обіймати посаду державної служби, також і якщо особа не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення. Відповідно до пункту 1 Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад із підвищеним корупційним ризиком, відповідна спеціальна перевірка проводиться стосовно осіб, які претендують на

зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком (крім випадків, передбачених законодавством), у тому числі щодо відомостей, поданих особисто [13]. При цьому претендент на посаду, щодо якого за результатами спеціальної перевірки встановлено обставини, які є підставою для відмови у призначенні (обранні) на посаду, вважається таким, що не пройшов спеціальної перевірки.

Статтю 19 Закону України «Про державну службу» передбачені і такі обмеження щодо особи, яка: має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку; відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади; піддавалася адміністративному стягненню за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення - протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили; підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади». Останнє обмеження в частині реалізації права на зайняття певних посад державної служби встановлено Законом України «Про очищення влади» стосовно осіб, які підлягають люстрації. Органом, уповноваженим на забезпечення проведення перевірки, передбаченої цим Законом, є Міністерство юстиції України (стаття 5). Відповідно до частини 9 статті 3 вищезгаданого Закону суди загальної юрисдикції подають відповідне рішення Державній судовій адміністрації України для його надсилання до Міністерства юстиції України та внесення відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади» [14]. Станом на жовтень 2019 року цей реєстр містить 912 позицій з прізвищами громадян, до яких застосовано процедуру люстрації [15].

Разом із тим частина четверта статті 19 Закону про державну службу містить положення щодо того, що під час реалізації громадянами права на державну службу не допускаються будь-які форми дискримінації, визначені законодавством.

Положення Закону про державну службу та відповідних міжнародних договорів також кореспондуються з частиною першою статті 4 Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Данна норма поширює правове регулювання цього Закону на суспільні відносини у сфері державної служби. Зазначений Закон у пункті 2 частини першої статті 1 визначає дискримінацію як ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [16]. З аналізу цього закону та закону про державну службу випливає, що громадянин України без будь-якої дискримінації та необґрунтованих обмежень має бути допущений у своїй державі до державної служби на загальних умовах рівності. В той же час створення для такого доступу відповідних умов є обов'язком органу публічної влади та їх посадових осіб, що полягає у можливості отримання будь-яким громадянином відкритої і повної інформації щодо умов вступу на державну службу та наявних вакантних посад державних службовців у будь-якій структурі державних органів. Отримання такої інформації має досягатися, насамперед, через дотримання державою, відповідним державним органом та його посадовими особами обов'язку щодо оприлюднення відповідної інформації у встановленому законом порядку [9, с. 178-179].

Висновки. Гарантоване статтею 38 Конституції України право рівного доступу громадян до державної служби передбачає вимоги до професійної компетентності, а саме загальні та спеціальні вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу. До них відносяться: громадянство України; повноліття; вільне володіють державною мовою; наявність відповідного ступеня вищої освіти не нижче магістра - для посад категорій «А» і «Б» або бакалавра, молодшого бакалавра - для посад

категорії «В» та інші. Відповідні вимоги визначено не тільки Законом України «Про державну службу» (статті 19 та 20), а й іншими чинними законодавчими актами та міжнародними договорами. Крім того, законодавець також закріпив й певні обмеження права громадян на державну службу, що відповідає і статті 64 (частині першій) і статті 38 (частині другій) Конституції України. Дане право не є абсолютним і не включено до переліку прав, які не можуть обмежуватися. Тобто право на державну службу не має абсолютного характеру, а особи, які претендують на вакантні посади, повинні відповідати вимогам, які встановлені законодавством. До таких вимог належать: досягнення громадянином шістдесятип'ятирічного віку; визнання в судовому порядку особи недієздатною або дієздатність якої обмежена; наявність судимості за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не занята в

установленому порядку; позбавлення права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади відповідно до рішення суду; піддавалася адміністративному стягненню за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення - протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили; наявність громадянства іншої держави; не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення; підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади». Данні обмеження не можуть розглядатися як дискримінаційні, крім того, вони узгоджуються також з міжнародними стандартами в сфері прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4285> (дата звернення: 11.10.2019).
2. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). К.: Москаленко О.М., 2018. 84 с. URL: http://pravo.org.ua/img/books/files/1525439592pol_const_new_a5_web.pdf (дата звернення: 11.10.2019).
3. Конституция Королевства Испании URL: <https://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf> (дата звернення: 10.10.2019).
4. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 11.10.2019).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 11.10.2019).
6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/print> (дата звернення: 11.10.2019).
7. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України. За заг. ред. В. П. Тимошука, А. М. Школика. Київ: Конус-Ю, 2007. 735 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (справа про віковий ценз): Рішення КСУ від 18.04.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-00> (дата звернення: 09.10.2019).
9. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу». Ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерезь (відп. ред.). К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 796 с.
10. Малюга А. Право громадян на державну службу в Україні: поняття, законодавче забезпечення, вимоги та обмеження. *Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія «Державне управління»)*. 2018. № 1. С. 38-44.

11. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n244> (дата звернення: 14.10.2019).
12. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 10.10.2019).
13. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF> (дата звернення: 10.10.2019).
14. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (дата звернення: 11.10.2019).
15. Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади». URL: <https://lustration.minjust.gov.ua/register> (дата звернення: 11.10.2019).
16. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 11.10.2019).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4285> (data zvernennia: 11.10.2019).
2. Konstytutsiia Polskoi Respubliki (z peredmovoiu Volodymyra Shapovala). K.: Moskalenko O.M., 2018. 84 s. URL: http://pravo.org.ua/img/books/files/1525439592pol_const_new_a5_web.pdf (data zvernennia: 11.10.2019).
3. Konstytutsiia Korolevstva Yspanyy URL: <https://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf> (data zvernennia: 10.10.2019).
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: Deklaratsiia vid 10.12.1948 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (data zvernennia: 11.10.2019).
5. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava: Pakt vid 16.12.1966 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (data zvernennia: 11.10.2019).
6. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/print> (data zvernennia: 11.10.2019).
7. Publichna sluzhba. Zarubizhnyi dosvid ta propozyzii dlia Ukrainy. Za zah. red. V. P. Tymoshchuka, A. M. Shkolyka. Kyiv: Konus-Iu, 2007. 735 s.
8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 47 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhennia chastyny druhoi statti 5 Zakonu Ukrainy “Pro Uповnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny” (sprava pro vikovy tsenz): Rishennia KSU vid 18.04.2000 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-00> (data zvernennia: 09.10.2019).
9. Naukovo-praktychnyi komentar do Zakonu Ukrainy “Pro derzhavnu sluzhbu”. Red. kol.: K.O. Vashchenko, I.B. Koliushko, V.P. Tymoshchuk, V.A. Derets (vidp. red.). K.: FOP Moskalenko O.M., 2017. 796 s.
10. Maliuha A. Pravo hromadian na derzhavnu sluzhbu v Ukraini: poniattia, zakonodavche zabezpechennia, vymohy ta obmezhenia. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy (Seriiia “Derzhavne upravlinnia”)*. 2018. № 1. S. 38-44.
11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n244> (data zvernennia: 14.10.2019).
12. Pro hromadianstvo Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 18.01.2001 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (data zvernennia: 10.10.2019).
13. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia spetsialnoi perevirky stosovno osob, yaki pretenduiut na zainiattia posad, yaki peredbachaiut zainiattia vidpovidalnoho abo osoblyvo vidpovidalnoho stanovyscha, ta

posad z pidvyshchenym koruptsiinym ryzykom, i vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.03.2015 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF> (data zvernennia: 10.10.2019).

14. Pro ochyshchennia vlady: Zakon Ukrainy vid 16.09.2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (data zvernennia: 11.10.2019).

15. Yedynyi derzhavnyi reiestr osib, shchodo yakykh zastosovano polozhennia Zakonu Ukrainy “Pro ochyshchennia vlady”. URL: <https://lustration.minjust.gov.ua/register> (data zvernennia: 11.10.2019).

16. Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 06.09.2012 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (data zvernennia: 11.10.2019).